

بررسی آثار احتمالی پذیرش ایران در سازمان تجارت جهانی (WTO) و الزامات جهانی شدن برای ایران

عبدالعزیز دهقانی

مقدمه :

جهانی شدن به معنای شکوفایی و بسط و گسترش جوامع و نهادهای مدنی و تعمیق وابستگی متقابل و همه جانبه شدن آن تعریف شده است. جهانی شدن را به عنوان فرآیندی از بهم وابستگی فزاینده میان بازارها و نواحی جغرافیایی، وابستگی متقابل و نابود شدن مرزهای ملی مابین نظام های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می دانند. در این روند که اثرات همه جانبه آن تمامی قشرهای جامعه را در بر می گیرد، تأثیری که بر روی قشرهای تولیدکننده به خصوص کشاورزان می گذارد، حایز اهمیت فراوان است. زیرا تأمین کننده غذای گروه زیادی از جمعیت انسانی است که اکثر آنها هم در روستاهای کشورهای در حال توسعه زندگی می کنند. جهانی شدن پدیده‌ای است که بالطبع همانند هر تغییر اجتماعی - اقتصادی دیگر، پیامدهای مثبت و منفی به همراه دارد. جهانی شدن، زمینه جدیدی را در عرصه رقابت بین المللی فراهم می آورد و قدر مسلم، کشورهایی می توانند از این عرصه رقابت سهم قابل توجهی ببرند که از قدرت اقتصادی، نیروی انسانی کارآمد و دانش فنی بالایی برای حضور در این رقابت تنگاتنگ برخوردار باشند. در این روند مسئله‌ای که بروز می کند، تأثیر جهانی شدن بر اجتماع و فرهنگ حاکم بر کشورها و به خصوص کشورهای جهان سوم است. جهانی شدن دارای یک نظام جهانی است، نظامی که زمینه های مختلفی چون سرمایه داری، بازرگانی، مبادلات، ارتباطات، سیاست و اندیشه را شامل می شود. با تغییر ایدئولوژی ها، اندیشه و اقتصاد، ارتباطات جامعه انسانی به سوی افق های جدید حرکت می کند. آیا می توان گفت آینده اجتماع انسانی در این روند چه خواهد شد؟!

تعاریف جهانی شدن

در خصوص جهانی شدن دیدگاه های مختلفی وجود دارد که هر یک بر وجهی متمرکز شده اند.

«آنتونی مک گرو»، در تعریف جهانی شدن می گوید: «در جهانی شدن الگوی فعالیت بشری به سوی فرا قاره ای و بین منطقه ای شدن در حرکت است» وی معتقد است: «جهانی شدن در تمام حوزه های زندگی امروزی در ابعاد مختلف ظهور و بروز دارد. از این رو جهانی شدن یک فرایند چند بعدی است.»

«جورگن اسوتیمن»، بر این عقیده است که جهانی شدن دارای طبیعتی سه گانه است. جهانی شدن محدود به حوزه اقتصاد نیست و تغییرات اجتماعی و سیاسی، نظیر پذیرش عام دموکراسی و تکثرگرایی به عنوان نظام های سیاسی مطلوب و نیز حرکت به سوی آزادی بیشتر فردی و تصمیم گیری غیر متمرکز را شامل می شود.

«ولکر و گرامان»، جهانی شدن را به عنوان فرآیند بهم وابستگی فزاینده میان بازارها و نواحی جغرافیایی، وابستگی متقابل و نابود شدن مرزهای ملی مابین نظام های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می دانند.

«مارتین آلبرو»، جهانی شدن را به فرآیندهایی که بر اساس آن همه مردم جهان در جامعه ای واحد و فراگیر بهم می پیوندند، تعریف می کند. «امانوئل ریشر»، جهانی شدن را شکل گیری شبکه ای می داند که در آن

اجتماعات دور افتاده و منزوی در کره خاکی با هم ادغام می شوند، و رقابت بی قید و شرط در سطح جهانی هم تعریف شده است.

«ایران زاده»، جهانی شدن را چنین توصیف می کند: مفهوم جهانی شدن در متون علوم اجتماعی به عنوان ابزاری برای توصیف روند های تغییر در زمینه های گوناگون ظاهر شده است.

با جمع بندی تعاریف پیشگفت، مفهوم زیر استنباط می شود: «جهانی شدن، یعنی بین المللی شدن، باز شدن مرزها یا حذف مرزها، فرآیند انتقال سرمایه به سوی قدرتمندان یا بهترین بازیگران، ایدئولوژی جهانی و همسان سازی تفکر یا به عنوان یک پدیده علت و معلول.

اهداف و اصول سازمان تجارت جهانی (WTO) همان اهداف موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) است. ارتقای سطح زندگی، تأمین اشتغال کامل در کشورهای عضو و توسعه تولید و تجارت و بهره‌وری بهینه از منابع جهانی، دستیابی به توسعه پایدار با توجه به بهره برداری بهینه از منابع جهانی، حفظ محیط زیست، به طوری که با سطح مختلف توسعه اقتصادی جوامع سازگاری داشته باشد و افزایش سهم کشورهای در حال توسعه از رشد تجارت بین المللی، جزو هدف های اصلی سازمان تجارت جهانی است. متناسب با این اهداف، سازمان تجارت جهانی به مدیریت و تسهیل عملیات اجرایی و توسعه اهداف موافقتنامه سازمان تجارت جهانی و تهیه چارچوب لازم برای اجرای مدیریت موافقتنامه های تجاری چندجانبه می پردازد. همچنین نقش فراهم کردن امکانات گردهمایی اعضا برای مذاکره و مشورت در زمینه روابط چند جانبه تجاری و اجرا و تدوین مقررات مربوط به روش های حل اختلاف میان اعضا را بر عهده دارد. سازمان تجارت جهانی همچنین موظف است نظام بررسی و تجدید نظر در سیاست های تجاری را برقرار کند، با سازمان ها و تشکیلات اقتصادی بین المللی به ویژه صندوق بین المللی پول و بانک جهانی همکاری داشته باشد.

اصول سازمان تجارت جهانی با کمی تفاوت همانند اصول مندرج در موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت است. به طور کلی سازمان تجارت جهانی بر چند اصل مهم مبتنی است:

۱- اصل عدم تبعیض و اصل دولت کامله الوداد:

طبق این اصل هر گونه امتیاز بازرگانی یا تعرفه ای که از سوی یک کشور نسبت به هر کشور عضو اعمال می شود، به تمام شرکای تجاری عضو، قابل تعمیم است. تنها استثنای این اصل در مورد همگرایی اقتصادی همانند اتحادیه های گمرکی چند کشور است:

۲- استفاده از محدودیت های کمی در تجارت همچون سهمیه بندی و صدور پروانه واردات ممنوع است، حمایت از صنایع داخلی فقط از طریق تعرفه های گمرکی، شفاف امکان پذیر است.

۳- کاهش تدریجی و تثبیت تعرفه های گمرکی و حذف موانع تجاری غیر تعرفه ای، مگر در مورد محصولات کشاورزی کشورهایی که با مشکلات در پرداختها مواجه هستند.

۴- برقراری نظام تعرفه های ترجیحی با هدف اعطای امتیاز تجاری به بعضی از فرآورده های کشورهای در حال توسعه، به منظور ساده سازی رقابت محصولات این کشورها با محصولات تولیدی کشورهای صنعتی

۵- هر گونه عمل کشورهای عضو که جنبه فروش زیر قیمت تمام شده (DUMPING) داشته باشد، ممنوع است.

۶- هر گونه رفتار با کالای وارداتی که متفاوت با رفتار با کالاهای ساخت داخل باشد، توسط کشورهای عضو ممنوع است.

۷- انجام مشورت در مورد سیاست های بازرگانی با دیگر اعضا و حل و فصل اختلافات ناشی از روابط تجاری از طریق مذاکره.

گات و اهداف آن

اهداف عمده موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت، ارتقای سطح زندگی برای کشورهای عضو، فراهم آوردن امکانات اشتغال کامل، افزایش درآمدهای واقعی و سطح تقاضا، بهره برداری مؤثر تر از منابع جهانی و گسترش تولید و تجارت بین المللی است. تحقق این اهداف در چارچوب مقررات گات، از طریق فراهم کردن ترتیباتی برای کاهش اساسی تعرفه ها و سایر موانع تجاری و نیز بر طرف کردن تبعیضات تجاری است. اصلی ترین فعالیت گات نیز کاهش تعرفه های گمرکی به عنوان مهمترین مانع بر سر راه واردات و صادرات کشورها بوده است.

مذاکرات ادواری گات

انجام مذاکرات تجاری به منظور کاهش و الزام آور کردن تعرفه های گمرکی و دیگر موانع تجاری موجود بر سر راه مبادلات بین المللی مهمترین دستاورد گات بوده است. از سال ۱۹۴۷ تا ۱۹۹۳ هشت دور مذاکرات بین کشورهای عضو به عمل آمد. اولین دور از مذاکرات در سال ۱۹۴۷ موسوم به کنفرانس مذاکرات تعرفه ای که با شرکت ۲۳ کشور در ژنو برگزار شد، دستاوردهای قابل توجهی به دنبال داشت. در این مذاکرات تعرفه های گمرکی نزدیک به ۴۵ هزار قلم کالا یا دو سوم تجارت جهانی، کاهش یافت. دلایل این پیشرفت ها در اولین آزمون گات، اشتیاق دولت آمریکا به آزاد سازی تجارت، قدرت چانه زنی این کشور نسبت به کشورهای اروپایی جنگ زده و منابع متقابل بود که کشورهای پیشرفته از کاهش آن نصیب می بردند. کشورهای اروپایی از صادرات بیشتر به آمریکا، دلایلی افزودن تری - که به شدت مورد نیازشان بود - به دست می آوردند و آمریکا نیز به سبب تولید کالاهای بیشتر صادراتی برای اروپایی ها، فرصت های اشتغال بیشتری کسب می کرد. علاوه بر این، اروپایی با یک اقتصاد مستحکم، ضمن این که تحمل بار هزینه های دفاعی آمریکا را کمتر می کرد، مانعی بود که از گرایش این کشورها به کمونیسیم جلوگیری می کرد.

اصول و مقررات حاکم بر سازمان جهانی تجارت

سازمان جهانی تجارت نهادی فراگیر است که کشورهای مختلف از نقاط گوناگون صرف نظر از نظام سیاسی حاکم بر آنها در آن عضویت دارند و ملزم به رعایت کلیه قواعد و قوانین آن هستند. جهان شمول بودن سازمان به معنای ضرورت احترام به مقررات از سوی همه اعضا و تلاش برای گسترش تعداد اعضا و موضوع های فعالیت است.

هدف اصلی سازمان، دستیابی به تجارت آزاد در سطح جهانی است. از این رو تمامی اقداماتی که بتواند در زمینه آزادسازی تجاری مؤثر واقع شود، جزئی از برنامه کاری سازمان خواهد بود. برای دستیابی به این منظور از ساز و کارهای مختلف اقتصادی، سیاسی و بین المللی استفاده می شود.

مواجهه با تغییرات اقلیمی، رویارویی با بحران آب، ضرورت دفاع از خاک و محافظت از جنگل‌ها، حوزه‌های ماهیگیری و تنوع حیات، از جمله مسائلی هستند که احتیاج حیاتی جوامع را تشکیل داده و نیازمند تدبیر و برنامه‌ریزی حکومت‌ها است

نتایج عضویت در WTO برای کشورهای در حال توسعه

در بین ۱۴۵ عضو فعلی سازمان جهانی تجارت، ۷۵ کشور در حال توسعه، ۲۹ کشور کمتر توسعه یافته و ۹ عضو با اقتصادهای در حال گذر هستند. تمامی ۳۰ کشوری هم که در روند الحاق هستند و تقاضای آنها مانند ایران به دلایل سیاسی پذیرفته نشده است یا اصولاً هنوز تقاضایی مطرح نکرده‌اند، جزو گروه مذکور محسوب می‌شوند. سازمان جهانی تجارت که به جای گات در صحنه بین‌المللی به فعالیت پرداخته است، امیدهای زیادی بر انگیخت. موافقت‌نامه‌های مختلف، نظام حل اختلاف، ترتیبات ویژه برای کشورهای در حال توسعه، امتیازها و ترجیحات در نظر گرفته شده برای کشورهای کمتر توسعه یافته، اعمال یکسان قوانین برای تمامی اعضا، استثنائات در نظر گرفته شده برای جلوگیری از بروز اختلال در موازنه پرداخت‌های اعضا و بالاخره احترام به اصول اخلاقی و اعتقادات کشورهای عضو از جمله مواردی هستند که تسهیلاتی در زمینه تصمیم‌گیری آزادانه‌تر و بومی‌تر در اختیار اعضای گروه در حال توسعه قرار داده و آنان را ترغیب کرد تا با پیوستن به روند جهانی شدن اقتصاد از منافع مترتب بر آن بهره‌مند شوند. کشورهای در حال توسعه نیز که در دوره‌های هفتگانه مذاکرات گات نقش فعالی نداشتند، به امید به‌دست آوردن بازارهای بیشتر و در اختیار گرفتن ابزارهای مؤثر در توسعه، در دور اروگوئه تلاش بیشتری از خود نشان دادند و با دادن امتیازهایی به سازمان جهانی تجارت وارد شدند. عضویت در WTO در ابتدای امر دارای دو اثر اساسی بود: اولاً امضاکنندگان سند نهایی می‌باید کلیت آن را پذیرفته تا اهداف سازمان در بلندمدت تأمین شود. ثانیاً، برای کشورهای در حال توسعه انعطاف‌هایی به خرج داده شده بود تا آنها را به عضویت در سازمان ترغیب کند. دلیل محدودیت ابزار و امکانات در بلندمدت باعث کاهش نرخ رشد، رفاه اقتصادی و بالطبع مشروعیت سیاسی می‌شود و احتمالاً باعث تغییر حکومت‌ها خواهد شد. اکثر کشورهای در حال توسعه به دلیل محدودیت‌های ابزاری راه حل دوم را بر می‌گزینند، اما کشورهایی که با بحران‌های مشروعیت، مشارکت و ملت‌سازی مواجه هستند، گرایش و تمایل بیشتری به انتخاب راه حل سوم از خود نشان می‌دهند. برای اینکه بتوان از گزینه سوم به سمت گزینه اول حرکت کرد، باید ارزش‌های جدیدی را جایگزین گرایش‌های قبلی کرد؛ مسالمت به جای خشونت، بردباری به جای کم

طاقتی، همبستگی به جای گسستگی، عدالت به جای ظلم، توزیع امکانات به جای انحصار آنها، قانون به جای خودمحوری، مسئولیت مشترک به جای مسئولیت فردی، احترام به طبیعت در مقابل تخریب آن، آزادی مشروع به جای محدودیت و حاکمیت قانون به جای حکومت قانون‌گریزان. در عصر جدید حکومت‌ها می‌باید «اخلاق جدید مدیریت» ایجاد کنند تا بتوانند پاسخگوی نیازهای داخلی جامعه خود و تطابق با تحولات بین‌المللی باشند. الگوها و ابزار مدیریتی زمان جنگ سرد دیگر در هیچ کشوری کارایی ندارند. شرایط دهه‌های ۵۰، ۶۰، ۷۰ با دو دهه آخر قرن بیستم تغییر بنیادی کرده است. چالش‌های جدیدی بروز کرده و راه‌حل‌های جدیدی مورد نیاز است که بتواند متناسب با شرایط پیچیده جهانی شدن، کمبودها را بر طرف کند. یکی از عمده‌ترین چالش‌ها برای حکومت‌ها، موضوع امنیت است. هر چند امکان وقوع جنگ بین کشورها کمتر شده است، ولی طی دهه گذشته بیش از ۵ میلیون نفر جان خود را در اثر جنگ‌های داخلی از دست دادند. تجاوز به حقوق بشر در بسیاری از مناطق جهان و اشغال نظامی برخی کشورها از جمله عراق و افغانستان همچنان ادامه دارد.

چالش دیگر، موضوع محیط زیست است. مواجهه با تغییرات اقلیمی، رویارویی با بحران آب، ضرورت دفاع از خاک و محافظت از جنگل‌ها، حوزه‌های ماهیگیری و تنوع حیات، از جمله مسائلی هستند که احتیاج حیاتی جوامع را تشکیل داده و نیازمند تدبیر و برنامه‌ریزی حکومت‌ها است.

ایجاد فرصت برای جوانان نیز از جمله مسائلی است که دولت‌ها را با مشکل و منابع و ابزار مناسب مواجه می‌سازد. این موضوع در بین کشورهای در حال توسعه که دارای نرخ رشد جمعیت بالاتر و تعداد بیشتر جوانان است، حادث است. چون محدودیت امکانات پاسخگویی تقاضای روز افزون نخواهد بود. به‌عنوان آخرین مسئله فرا روی حکومت‌ها در عصر جهانی شدن می‌باید به پل‌های ارتباطی دیجیتال و شبکه‌های اطلاعاتی اشاره کرد که اتصال به آنها از یکسو باعث دستیابی به اطلاعات گسترده و در نتیجه پیشرفت می‌شود و از سوی دیگر باعث افزایش آگاهی مردم و توقعات آنها خواهد شد. مهم‌ترین تحولی که در نظام بین‌الملل به دنبال تشکیل WTO ایجاد شد، ظهور بازیگر بین‌المللی جدیدی بود که تصمیمات و مصوباتش نظام اقتصاد بین‌الملل را تحت‌الشعاع قرار داده و

باتوجه به سازو کارهای در نظر گرفته شده از ضمانت اجرایی نیز برخوردار است. تنها سازمانی که پیش از آن امکان حضور یا مشارکت و تأثیرگذاری بر جریانات جهانی را داشت، سازمان ملل متحد بود که از طریق ارکان گوناگون، به خصوص شورای امنیت و مجمع عمومی، چارچوبی تئوریک برای نظم و امنیت جهانی برقرار کرده و در صورت لزوم از طریق اعضای قدرتمند خود که دارای حق وتو هستند، به بعضی از اهداف دست می‌یافت. سازمان جهانی تجارت که پس از پایان جنگ سرد به وجود آمد، تجارت را جایگزین صلح، و امنیت اقتصادی را جانشین امنیت نظامی کرد. کشورهای عضو هر یک از رأی مساوی در شورای عمومی برخوردار شدند و رکن حل اختلاف این امید را به وجود آورد که کشورهای کوچک سازمان می‌توانند در صورت به خطر افتادن منافعشان کشورهای بزرگ را به چالش بکشاند و از طریق آرای رکن حل اختلاف، منافع خود را تضمین کنند. سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ با ۵۱ کشور عضو (از جمله ایران) فعالیت خود را آغاز کرد و بعد از پنج سال اعضایش به ۶۰ کشور و در پایان قرن بیستم یعنی بعد از ۵۵ سال تعداد اعضایش به ۱۸۹ کشور رسید. سازمان جهانی تجارت در سال ۱۹۹۵ با ۱۲۶ عضو (بدون ایران) شروع به کار کرد و پس از شش سال، تعداد اعضایش به ۱۴۵ کشور و قلمرو گمرکی بالغ شد که ۳۵۰۰۰ شرکت چند ملیتی از طریق تماس و ارائه اطلاعات به دولت‌های متبوع خود و مؤسسات اقتصادی بین المللی موفق شدند بخش مهمی از موافقت نامه های سازمان جهانی تجارت را، به خصوص در ارتباط با تجارت خدمات و مالکیت معنوی با منافع خود تطبیق دهند.

ارکان سازمان تجارت جهانی

سازمان جهانی تجارت (WTO) یک سازمان بین المللی و چندملیتی است که قوانین تجارت جهانی را تنظیم و اختلافات بین اعضا را حل و فصل می‌کند. اعضای تجاری سازمان جهانی کشورهایی هستند که موافق نامه‌های (حدود ۳۰ موافقت‌نامه) این سازمان را امضا کرده‌اند. مقر سازمان تجارت جهانی در ژنو سوئیس قرار دارد. تا نوامبر ۲۰۰۶، ۱۵۰ کشور عضو این سازمان بوده‌اند. ویتنام در حال حاضر جدیدترین عضو این سازمان محسوب می‌شود. سازمان تجارت جهانی برای دستیابی به موافقت‌نامه‌های مورد تأیید اعضا و نیز نظارت بر سریع شدن انجام آنها از وجود ارکان مختلف تصمیم‌گیری، نظارتی، اجرایی و حقوقی بهره می‌برد. این ارکان عبارتند از:

کنفرانس وزیران، شورای عمومی، رکن حل اختلاف، رکن بررسی خط مشی تجارت و شوراها

کنفرانس وزیران

کنفرانس وزیران بالاترین رکن سازمان تجارت جهانی بوده که نمایندگان تمام اعضا را در برمی‌گیرد و اختیار اعضای آن محقق ساختن کارکردهای سازمان، انجام اقدامات لازم در این راستا و تصمیم‌گیری در زمینه توافقنامه‌های چندجانبه در صورت درخواست هر یک از اعضا است. کنفرانس وزیران حداقل یک بار در هر دو سال تشکیل جلسه می‌دهد. نخستین کنفرانس وزیران سازمان تجارت جهانی در دسامبر سال ۱۹۹۶ در سنگاپور، دومین دور آن در مه ۱۹۹۸ در ژنو و سومین دور در نوامبر ۱۹۹۹ در سیاتل ایالات متحده برگزار شد. چهارمین و پنجمین دور نیز در سال‌های ۲۰۰۱ و ۲۰۰۳ به ترتیب در دوحه قطر و کنکان مکزیک برگزار

شد که دور ششم در دسامبر ۲۰۰۵ در هنگ کنگ برگزار شد.

شورای عمومی

شورای عمومی سازمان تجارت جهانی بالاترین سطح در تصمیم‌گیری‌های این سازمان است که در باره موضوع‌های روزمره و کارکرد های این سازمان نظر می‌دهد. مقر این شورا در ژنو قرار دارد و معمولاً هر دو ماه یک بار تشکیل جلسه می‌دهد، که مابین جلسات کنفرانس وزیران برقرار می‌شود، از جانب کنفرانس وزیران عمل می‌کند و به طور مستقیم به این کنفرانس گزارش می‌دهد. محل این شورا در ژنو قرار دارد و نمایندگان همه اعضا (معمولاً سفرا یا معادل آنها) در آن شرکت می‌کنند. در حال حاضر ریاست این شورا بر عهده خانم امینا چاوهریر از کشور کنیا است.

رکن حل اختلاف

شورای عمومی گاه به عنوان رکن حل اختلاف تشکیل جلسه می‌دهد. یک مباحثه معمولاً هنگامی اتفاق می‌افتد که یک دولت عضو سازمان تصور می‌کند که عضو دیگری معاهده یا تعهدی بر خلاف مصالح دولت اول به وجود آورده است. تنظیم کنندگان این معاهدات، دولت‌های عضو سازمان هستند و این معاهدات نتایج مذاکرات بین دولت هاست. لذا مسؤلیت نهایی توافق در این معاهدات به عهده رکن حل اختلاف است.

رکن بررسی خط مشی تجاری:

شورای عمومی گاهی نیز به عنوان رکن بررسی خط مشی تجاری، تشکیل جلسه می‌دهد. این رکن ریاست، قوانین و رویه خاص خود را دارد و به تجدید نظر در سیاست‌های تجاری اعضا برای آماده کردن آن در مکانیسم بازنگری در سیاست تجاری می‌پردازد. در حال حاضر ریاست این بخش بر عهده «دن استفانسون» از کشور کانادا است.

شوراها

سازمان تجارت جهانی برای اجرای وظایف خود مبادرت به تشکیل شوراهایی می‌کند که به طور کلی زیر نظر شورای عمومی فعالیت می‌کنند.

۱- شورای تجارت کالا: شورای تجارت کالا سرپرستی بر موافقت نامه های چند جانبه دایر بر تجارت کالا را بر عهده دارد. این موافقت نامه ها مشتمل بر موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت و توافقنامه مربوطه و ۱۲ موافقت نامه دیگر است. این شورا شامل ۱۰ کمیته است که هر یک در زمینه خاصی فعالیت می‌کند (مانند کشاورزی، دستیابی به بازار، یارانه ها، اقدامات ضد فروش زیر قیمت تمام شده و غیره) در حال حاضر ریاست این شورا بر عهده «وسا تاپانی هیمان» از فنلاند است.

۲- شورای تجارت خدمات: شورای تجارت خدمات سرپرستی بر موافقتنامه عمومی تجارت خدمات را بر عهده دارد. شرکت در این شورا برای تمام اعضای سازمان تجارت جهانی آزاد است و اجازه ایجاد ارکان متمم را دارد. کمیته خدمات مالی، کمیته تعهدات مشخص و گروه‌های کاری آیین‌نامه‌های داخلی و قواعد موافقتنامه‌های عمومی تجارت خدمات، جزو ارکان متمم حاضر در این شورا است. در حال حاضر ریاست این شورا را خانم «کلودیا یوریپ» از کلمبیا بر عهده دارد.

۳- شورای جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری: حقوق اموال

موافقت نامه‌های تجاری زبان مشترکی دارند، سازمان اقتصادی منطقه‌ای و بین‌المللی اهداف مشابه و مشترکی را دنبال می‌کنند و اتحادها و ائتلاف‌های اقتصادی وسیله مناسبی برای نزدیکی ملت‌ها و دولت‌ها به یکدیگر هستند

جلسه شورا و به مجرد این که در خواست وی مبنی بر عضویت پذیرفته شود، یک گروه کاری برای رسیدگی به تقاضای عضویت کشور متقاضی تشکیل می‌شود و این کشور، گزارشی از سیاست‌های تجاری خود تهیه می‌کند و به این گروه ارائه می‌دهد. همزمان با اقدامات پیشگفته، مذاکرات دو جانبه و چندجانبه‌ای برای تامین شرایط عضویت و حصول توافق میان گروه‌های کاری انجام می‌گیرد. سپس تنظیم پروتکل الحاق کشور و مشخص شدن تعهدات هر کشور در زمینه گشایش بازار کالا و خدمات خود به روی سایر اعضا انجام می‌گیرد. در واقع مرحله اول یعنی مذاکرات، آغاز فرایندی است که در نهایت به عقد موافقت‌نامه میان دولت متقاضی و سازمان منجر می‌شود. تمامی مواد و بندهای این قرارداد نیز در میز مذاکره و براساس توافق تعیین می‌شود. این مرحله در سازمان تجارت جهانی به مرحله اثبات واجد شرایط بودن موسوم است و به مجموعه اطلاعاتی مربوط می‌شود که هر کشور (متقاضی عضویت) باید تهیه کند و در اختیار گروه کاری قرار دهد و به طور عمده شامل گزارش سیاست تجاری، پرسش‌ها و پاسخ‌های کتبی مربوط به این گزارش و اسناد و قوانین مورد نیاز است. نتیجه تلاش‌های گروه‌های کاری به تهیه مجموعه اسنادی منجر خواهد شد که شامل گزارش گروه کاری، پروتکل الحاق و جدول تعهدات دسترسی به بازار کالاها و خدمات است. جدول مذکور از سوی دبیرخانه سازمان تهیه می‌شود. مرحله آخر مجموعه‌ای است که برای تصویب به شورای عمومی تسلیم می‌شود. رأی‌گیری در جلسه شورا باید انجام گیرد و عضویت کشور متقاضی منوط به کسب دو سوم آرا است. یک ماه پس از تصویب پروتکل توسط پارلمان کشور متقاضی عضویت به مرحله اجرا در می‌آید. کشور ایران یکی از کشورهای متقاضی الحاق به سازمان تجارت جهانی است. اولین درخواست ایران برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی در ۱۹ جولای ۱۹۹۶ به این سازمان ارسال شد. ایران در ۲۶ مه ۲۰۰۵ به عنوان ناظر پذیرفته شد. گروه کاری ایران برای پیوستن به این سازمان هنوز تشکیل نشده است.

رژیم تجاری ایران و تبعات عضویت احتمالی در WTO

سازمان جهانی تجارت به‌رغم نامش، در برگرفته کلیه کشورهای جهان نیست. از بین ۲۰۲ کشور و قلمرو گمرکی جهان ۱۴۵ کشور در سازمان عضویت دارند. ۳۰ کشور در روند الحاق هستند و بقیه نیز بنا به دلایلی خارج از این دایره

ذهنی، حقوقی است که به افراد برای خلق اندیشه‌هایشان داده می‌شود. این شورا سرپرستی بر کارکردهای موافقت‌نامه‌هایی را که به این اموال مرتبط می‌شوند، برعهده دارد.

کمیته‌ها و سایر بدنه‌های متمم

سه کمیته اصلی در سازمان تجارت جهانی وجود دارد:

کمیته تجارت و توسعه، کمیته محدودیت‌های تراز پرداخت‌ها و کمیته بودجه، مالی و تشکیلاتی

این کمیته‌ها وظایف خود را طبق موافقت‌نامه‌های تجاری چند جانبه و آنچه شورا ی عمومی مقرر می‌کند، تعیین کرده‌اند و عضویت در این کمیته‌ها برای تمامی اعضای سازمان تجارت جهانی آزاد است.

شورای عمومی نیز دو کمیته زیر نظر خود دارد: کمیته تجارت و محیط زیست و

کمیته موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای تجاری

عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی

مطابق مفاد موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی، طرف‌های متعاقد موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت و نیز جوامع اروپایی که موافقت‌نامه حاضر و موافقت‌نامه‌های تجاری را می‌پذیرند و در مورد آنها جداول امتیازات و تعهدات به موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴ و جداول تعهدات خاص به موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات ملزم شده است، به صورت اعضای اصلی سازمان تجارت جهانی در می‌آیند. الحاق هر عضو جدید به سازمان که در اداره روابط تجاری خود مطابق موافقت‌نامه‌های تجاری چند جانبه خود استقلال کامل داشته باشند، طبق شرایطی که میان آن و سازمان تجارت جهانی مورد توافق قرار می‌گیرد، با تصویب دو سوم آرای اعضای کنفرانس وزیران صورت خواهد گرفت. همچنین خروج هر دولت عضو از سازمان، شش ماه پس از اعلام کتبی به دبیر کل، صورت می‌گیرد.

مراحل عمومی پیوستن به سازمان

فرایند الحاق به سازمان تجارت جهانی، فرایندی طولانی و چند مرحله‌ای است که هر مرحله از آن الزامات و شرایط خاص خود را می‌طلبد. کشوری که خواهان عضویت در این سازمان است، ابتدا باید تقاضای عضویت خود را به وسیله دبیر کل سازمان به اطلاع سایر اعضا برساند. پس از طرح تقاضای این کشور در

قرار گرفته است. به عبارت دیگر، سازمان جهانی تجارت در حال حاضر فقط در بر گیرنده ۸۰ درصد دولت‌ها و قلمروهای گمرکی موجود در سراسر جهان است. یکی از اهداف میان مدت سازمان، گسترش دامنه شمول آن به ۲۰ درصد بقیه است. جالب است که تایوان و هنگ کنگ به راحتی به عضویت WTO درآمدند، اما چین اصلی مجبور شد پس از ۱۶ سال مذاکره و پذیرش تعهدات جدی به این هدف دست یابد. ایران قبل از انقلاب به عنوان ناظر در جلسات و مذاکرات گات حضور داشت و در بعضی از موارد فعالیت قابل توجهی نیز از خود بروز می‌داد. دلیل عدم عضویت رسمی ایران در گات قبل از انقلاب چندان مشخص نیست. حضور فعال ایران در سایر سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل و موسسات تخصصی آن، صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی، پیمان‌های منطقه‌ای مانند RCD وستو چشمگیر بود، ولی چرا رژیم شاه هیچ‌گاه تصمیم جدی برای عضویت ایران در گات نگرفت؟ مقامات مسئولان، پژوهشگران و اساتیدی که در زمینه سیاست‌های تجاری ایران فعالیت دارند، قطعاً دلایلی در این زمینه ارائه کرده‌اند، ولی یکی از این موارد مطرح شده این است که شاه به دلیل داشتن روابط حسنه با غرب و مبادلات تجاری روان با کشورهای توسعه یافته می‌توانست از امتیازات حاصله در مذاکرات گات استفاده کند. کشورهایی مانند آمریکا، انگلیس و ژاپن به استناد اصل دولت کامله‌الوداد، تسهیلات تجاری برای کشورهای در حال توسعه رابه ایران نیز تسری می‌دادند. بازار مشترک اروپا با ایران قرارداد تعرفه ترجیحی امضا کرده بود و کشورهای عضو آسه آن نیز موافقتنامه‌های بازرگانی دوجانبه یا چند جانبه باشاه منعقد کرده بودند، از این رو رژیم شاه با حفظ وضعیت ناظر در گات هیچ‌گونه تعهد رسمی در مورد واگذاری امتیازات به دیگر اعضا نمی‌پذیرفت. اما به برکت روابط دوجانبه از تسهیلات گات در رابطه با شرکای تجاری خود بهره‌مند می‌شد. این نظر هر چند قابل بررسی و مهم است، ولی ظاهراً دلایل دیگری در این زمینه باید وجود داشته باشد. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نگرش چندان مثبتی نسبت به نظام بین‌الملل وجود نداشت. منازعات داخلی، تحرکات خرابکارانه و تروریستی ضدانقلابیون، گروگان‌گیری و تحریم اقتصادی، جنگ تحمیلی و تبعات آن سبب شد که در مقطع ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۸ تجارت خارجی ایران محدود به فروش نفت، واردات اقلام ضروری و صادرات مواد غیر نفتی شود. خاتمه جنگ مصادف با سال‌های اولیه مذاکرات دور اروگوئه شد، اما به‌رغم پیشنهاد گات، متأسفانه غفلت مسئولان از مسائل و تحولات تجارت بین‌الملل سبب شد جمهوری اسلامی ایران نتواند نقش مهمی در این زمینه به‌عهده بگیرد و عضویت کشور در سازمان جهانی تجارت به تعویق افتد.

نحوه الحاق به سازمان جهانی تجارت

کشوری که خواستار الحاق به WTO است، باید روند خاصی را طی کند. این کشور ابتدا از طریق نمایندگی خود در ژنو یادداشت رسمی برای مدیر کل سازمان جهانی تجارت ارسال و در آن تمایل خود به عضویت ناظر با دائمی را مطرح می‌کند. شورای عمومی درباره بررسی تقاضا و تشکیل گروه کاری تصمیم می‌گیرد. به عنوان مثال، اتحاد جماهیر شوروی (سابق) بلافاصله بعد از مذاکرات دور توکیو تقاضای عضویت در گات را کرد، ولی این تقاضا در آن زمان پذیرفته نشد. جمهوری اسلامی ایران نیز در سال ۱۹۹۶ طی یادداشتی به مدیر کل وقت سازمان جهانی

تجارت تقاضای عضویت در سازمان را مطرح کرد، اما این تقاضا تا سال ۱۳۸۰ به دلیل مخالفت آمریکا جزو دستور کار شورای عمومی قرار نگرفت. از سال ۱۳۸۰ به بعد نیز آمریکا با طرح و بحث درباره الحاق ایران مخالفت کرد و سفیر آن کشور هر دو ماه یک‌بار در جلسه شورای عمومی با بیان این موضوع که دولت متبوعش در حال بررسی جنبه‌های مختلف این امر است، تصمیم‌گیری در این باره را به تعویق می‌انداخت. در صورت پذیرش تقاضا بلافاصله گروه کاری تشکیل می‌شود. گروه کاری معمولاً متشکل از شرکای تجاری اصلی، رقبای تجاری، متحدین و رقبای سیاسی کشور شکل می‌گیرد. به‌دنبال آن، دبیرخانه به متقاضی اطلاع می‌دهد که باید گزارشی درباره رژیم تجارت خارجی خود تهیه کند و به سازمان ارائه دهد. رژیم تجارت خارجی دربرگیرنده کلیه قوانین و مقررات بازرگانی خارجی، نهادهای تصمیم‌گیرنده و اجرایی مربوطه است و می‌باید به‌همراه جدول تعرفه‌ها و ترجمه مقررات مذکور به سازمان ارائه شود. اکثر کشورهای در حال توسعه برای تنظیم پرسشنامه رژیم تجارت خارجی خود از رایزنی و مشاوره افراد متخصص، یا سازمان‌های بین‌المللی مثل آنکتاد و خود WTO استفاده می‌کنند. معمولاً پس از توزیع اطلاعات مربوط به رژیم تجاری، اعضای گروه کاری سؤال‌هایی در این زمینه مطرح می‌کنند و متقاضی موظف است به صورت کتبی به تمامی سؤال‌ها پاسخ دهد. تبادل پرسش‌ها و پاسخ‌ها متناسب با پیچیدگی اقتصادی و وضعیت سیاسی بین‌المللی متقاضی انجام می‌گیرد تا اینکه اطلاعات کتبی ارائه شده به حد قابل قبولی برسد. پس از آن نمایندگان دولت متقاضی و گروه کاری جلسه یا جلساتی حضوری برای رفع ابهام‌های احتمالی موجود در مقر سازمان در ژنو برگزار می‌کنند تا اطلاعات در زمینه رژیم تجاری متقاضی به حد متقاعدکننده‌ای برسد. در این هنگام متقاضی می‌باید مذاکرات دوجانبه‌ای را با تک‌تک اعضای گروه کاری در مورد دسترسی آنها به بازار خود انجام دهد و امتیازاتی درباره کالاها، خدمات و مالکیت معنوی ارائه کند. تحقیقات در باره رژیم تجاری متقاضی و مذاکرات دوجانبه با اعضای گروه کاری می‌تواند به طور موازی انجام شود. پس از خاتمه مذاکرات دوجانبه و بر اساس توافقی‌های حاصله، متقاضی جدول امتیازات و تعهدات خود را در زمینه کالاها و خدمات منتشر می‌کند. در صورت قبول تعهدات، پروتکل الحاق تهیه و در گزارشی از سوی گروه کاری به شورای عمومی و کنفرانس وزارتی تسلیم می‌شود. در صورت رأی مثبت، دو سوم اعضای شورای عمومی، متقاضی پروتکل را امضا می‌کند و به عضویت رسمی سازمان درمی‌آید. در بعضی از کشورها مثل جمهوری اسلامی ایران این امر پس از تصویب در مجلس وجهه قانونی خواهد یافت. یکی از اصول حاکم بر سازمان جهانی تجارت، شفافیت است. منظور از شفافیت، وضع و اجرای بدون تبعیض قوانین است. مقررات بازرگانی می‌باید از کانال‌های قانونی موجود عبور کند و به صورت کاملاً شفاف در اختیار بازرگانان داخلی و خارجی قرار گیرد تا امکان رقابت آزاد فراهم شود. کنترل دولت بر بیش از ۷۰ درصد از فعالیت‌های اقتصادی سبب کاهش چشمگیر شفافیت مورد نظر در زمینه تدوین و اجرای سیاست‌ها شده است. موضوع قابلیت پیش‌بینی یکی دیگر از موارد مورد تأکید WTO است. وضع قوانین و اجرای سیاست‌ها باید به‌گونه‌ای باشد که در شرکای تجاری کشور در بلندمدت و ثوق و اطمینان ایجاد کند. دستورالعمل‌های متعدد و مکرر و گاهی متناقض بانک مرکزی و گمرک،

هرگونه امکان پیش‌بینی برای بازرگانان داخلی را از بین می‌برد، چه رسد به شرکای خارجی که به لحاظ صعب‌الوصول بودن اطلاعات به هنگام تجارت با مشکلات بیشتری در زمینه تصمیم‌گیری مواجه هستند. وزارت بازرگانی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۷ اقدام به تهیه رژیم تجاری کشور کرد. این طرح هر چند که به دلیل گذشت زمان به مراحل پایانی خود نرسید، ولی در همان شکل ابتدایی نیز در برگیرنده اطلاعات ذیقیمی بود که نشان می‌داد تمرکز فعالیت‌های اقتصادی در دست دولت، باعث ایجاد شبکه‌ای از مشکلات شده که برای عضویت در WTO برای تک‌تک آنها می‌باید راه‌حل مناسبی پیدا کرد. برای مثال، در بحث ساختار اجرایی بازرگانی خارجی، یکی از مسائل مورد توجه سازمان جهانی تجارت، تعداد و حیطة اختیار سازمان‌های دولتی مسئول تعیین و اجرای سیاست‌های مؤثر بر تجارت خارجی است و بالطبع این انتظار وجود دارد که وزارت بازرگانی در صدر سازمان‌های مربوطه قرار داشته باشد، اما مطالعات انجام شده بیانگر مداخله سازمان‌های متعدد دیگری در زمینه تدوین و اجرای سیاست‌های بازرگانی بود. در بین بخش‌های مختلف اقتصادی، بخشی که بیشترین میزان تغییر را پذیرا خواهد شد، مربوط به تجارت مالکیت معنوی است. هر چند که ایران عضو سازمان جهانی مالکیت معنوی است و کنوانسیون پاریس در مورد اختراعات صنعتی را نیز پذیرفته است، ولی در بحث کپی‌رایت وجود نظرات شرعی در مورد قابلیت بهره‌برداری از محصولات فکری ابناء بشر و به رسمیت نشناختن حق انحصاری آنها در مغایرت با اصول مورد حمایت سازمان جهانی تجارت و کشورهای توسعه‌یافته دارد که می‌باید راه‌حلی برای آن اندیشیده شود. به‌غیر از کپی‌رایت و حق ثبت اختراعات، در بقیه موارد مانند علائم تجاری، علائم جغرافیایی؛ طرح‌های صنعتی، حمایت از گونه‌های مختلف گیاهان، طرح‌های ساخت مدارهای یکپارچه و ضرورت حفظ اسرار تجاری می‌باید قوانین مربوطه را تدوین کرد. عضویت در سازمان جهانی تجارت باعث خواهد شد تحول دیگری نیز به وجود بیاید و آن صحبت کردن به زبان رایج بین‌المللی و به شکل رایج بین‌المللی است. موافقت‌نامه‌های تجاری زبان مشترکی دارند، سازمان اقتصادی منطقه‌ای و بین‌المللی اهداف مشابه و مشترکی را دنبال می‌کنند و اتحادها و ائتلاف‌های اقتصادی وسیله مناسبی برای نزدیکی ملت‌ها و دولت‌ها به یکدیگر هستند.

ایران و سازمان تجارت جهانی

مذاکرات دور اروگوئه در حقیقت بیان‌عریان روند جهانی شدن اقتصادی و استیلای قدرت اقتصادی بر قدرت سیاسی بود، اما سیاست خارجی ایران همچنان عوامل سیاسی امنیتی ایران را به عنوان مهمترین ابزار تحلیلی خود به کار می‌برد. وقتی در سال ۱۹۹۵ سازمان جهانی تجارت کار خود را آغاز کرد، سیاست خارجی ایران متوجه اهمیت شرکت در روند مذاکرات و عضویت در سازمان جهانی با امکان تصمیم‌گیری گسترده در زمینه مبادلات تجاری اعضا و ضمانت اجرای تصمیمات شد. کاهش تدریجی سهم ایران در تجارت جهانی و تلاش برای بازگشت به نقش برتر منطقه‌ای قبلی سبب شد عضویت در سازمان مد نظر قرار گیرد و در سال ۱۳۷۵ تقاضای عضویت در WTO از سوی جمهوری اسلامی ایران مطرح شد، اما مخالفت آمریکا با این تقاضا باعث شد این موضوع برای اولین بار در ماه مه ۲۰۰۱ در دستور کار شورای عمومی سازمان جهانی تجارت قرار گیرد. وقفه پنج‌ساله به‌وجود آمده فرصتی بود تا مطالعاتی در این زمینه انجام بگیرد.

این مطالعات به‌طور عمده در مورد تأثیر مثبت یا منفی عضویت بر بخش‌های مختلف اقتصادی استوار بود، ولی طرح جامعی برای بررسی تأثیر عضویت بر توسعه اقتصادی، رفاه اجتماعی، و اقتدار سیاسی شکل نگرفت. مطالعات بخشی از این نظر که اثر یک پدیده را بر یک محیط بررسی می‌کند، حائز اهمیت هستند، ولی در کنار آن باید بتوانند رابطه ارگانیک بین بخش‌ها و کنش متقابل بین آنان را نیز مورد توجه قرار دهند. به این منظور سازمانی به‌عنوان نمایندگی تام‌الاختیار دولت برای مذاکرات تجاری در وزارت بازرگانی به وجود آمد تا بتواند طرح جامع مذکور را تهیه کند و راهکار مناسبی برای عضویت در نظر گیرد. در این خصوص مطالعات و بررسی‌هایی در زمینه اثرات الحاق بر بخش‌های کشاورزی، صنعتی و خدماتی انجام گرفت. همین امر انگیزه‌ای شد تا نگراننده تأثیر احتمالی این امر بر سیاست خارجی کشور را تحت بررسی قرار دهد و تلاش کند با مطالعه موافقت‌نامه‌های مختلف سازمان جهانی تجارت، امکان و میزان تأثیر پذیری یا اثرگذاری سیاست خارجی را پس از عضویت مورد مذاقه قرار دهد. موافقت‌نامه‌ها از این رو که قواعد تجارت در زمینه‌های خاص را مورد توجه قرار می‌دهند، حائز اهمیت هستند، ولی تحولات بعدی و مذاکراتی که در جریان اجلاس‌های وزارتی مانند سنگاپور، سیاتل و دوحه مورد توافق قرار گرفتند، نیز می‌باید مورد مذاقه قرار گیرند. از سوی دیگر مذاکرات جدید کشاورزی و خدمات که در سال ۲۰۰۰ آغاز شدند، خواهند توانست دامنه شمول این موافقت‌نامه‌ها را افزایش دهند. مجموع مطالب یادشده در بخش اول مورد تحقیق و بررسی قرار گرفتند، اما نکته مهم تأثیر این موافقت‌نامه‌ها، تصمیمات وزارتی و رویه‌ها بر سیاست خارجی ایران است که قسمت اصلی را به خود اختصاص داده است. سیاست خارجی یک کشور تحت تأثیر عوامل مختلف شکل می‌گیرد و رفتارهای متفاوتی از خود بروز می‌دهد. ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست و عوامل ثابت و متغیری در سیاست خارجی آن تأثیر گذارند. هر چند دامنه این تغییرات در زمان‌های مختلف ممکن است تغییر کند، ولی دامنه تأثیر مهم‌تر از شکل آن است و اولویت بررسی و تحقیق را تشکیل می‌دهند. در سال‌های اخیر هر زمان بحث سازمان جهانی تجارت مطرح شده است مباحث و تحلیل‌ها بر جنبه‌های منفی جهانی شدن دور می‌زند. کشورهای در حال توسعه متحمل مشکلات و مصائب زیادی در روند جهانی شدن شده‌اند و فواید جهانی شدن به‌طور عمده به سوی کشورهای توسعه‌یافته جریان می‌یابد. سازمان جهانی تجارت نیز به‌عنوان نماد جهانی شدن مورد نقدهای متعدد و متفاوتی قرار گرفته است. اما تبعات منفی یک پدیده نباید مانع از بررسی اثرات خرد و کلان آن شود. سازمان جهانی تجارت به‌مثابه کشتی است که برای حمل مسافران از یک بندر به بندر دیگر به راه افتاده است. موضوع‌هایی از قبیل سازنده کشتی، ناخدای کشتی و مالک کشتی حائز اهمیت هستند. اما مهم‌تر این است که هر کس چه هزینه‌ای برای سوار شدن به کشتی می‌پردازد و آیا در انتهای سفر به بندر مقصد می‌رسد یا تلاطمات و تحولات ناشی از سفر دریایی او را از ادامه سفر منصرف می‌کند و آرزو می‌کند ای کاش در بندر مبدا مانده بود. مفروض تحقیق آن است که کشتی سازمان جهانی تجارت در حال حرکت است و قرار است جمهوری اسلامی ایران نیز به مسافران آن ملحق شود، زیرا چون تقاضای الحاق به صورت رسمی تسلیم شده و تمهیدات لازم برای آغاز مذاکرات انجام شده است، اما باید دید اثرات و تبعات این عضویت در طول مسیر و در مقصد چگونه خواهد بود و آیا دولت ایران

در نوامبر ۲۰۰۱ برگزار شد شاهد اصرار کشورهای توسعه یافته برای آغاز دور جدیدی از مذاکرات و پافشاری کشورهای در حال توسعه به انجام تعهدات قبلی بود. به عبارت دیگر، منافع WTO برای اعضای فقیر سازمان بوده است. در شش سال گذشته موافقت نامه مورد انتقاد کشورهای در حال توسعه قرار داشت، اما همین کشورها قبل از سفر به دوحه اصرار می کردند که موافقت نامه های قبلی می باید مورد احترام قرار گیرند. از سال ۱۹۹۵ که WTO با ۱۲۶ کشور عضو شروع به کار کرد تا کنون ۱۹ کشور جدید به آن پیوسته اند و به رغم این امر که قول های «رو جیرو» (وزیر بازرگانی و وزیر خارجه اسبق ایتالیا) محقق نشده و WTO به کلوپ کشورهای ثروتمند RICHMAN CLUB تبدیل شده است. موضوع دیگری که سیاست خارجی کشور را به چالش خواهد کشید، سیاست نفتی ایران است. کشورهای صادرکننده نفت و گاز می باید در زمان تدوین دیپلماسی تجاری خود توجه زیادی به بخش انرژی را کنند. زیرا بخش زیادی از درآمدهای ارزی آنان از این راه تأمین می شود و به دلیل حساسیت جهانی در این اقدام ملاحظات سیاسی نیز می باید مدنظر قرار گیرند. مزیت نسبی ایران در بخش انرژی است که مورد توجه جهانی است. ۲۵ درصد از نفت جهان توسط کشورهای تولید می شود که در روند الحاق به WTO هستند و برخی از کشورهای عمده تولید کننده نفت نیز خارج از این سازمان قرار دارند. اولین موضوعی که این کشورهای در داخل سازمان جهانی تجارت با آن مواجه هستند، این است که مقررات WTO محدودیت هایی برای استفاده از منابع انرژی

موفق خواهد شد به اهداف خود از عضویت دست یابد. سازمان ها و موسسات مختلفی مشغول بررسی آثار الحاق ایران به سازمان بر بخش اقتصادی مربوطه هستند، اما در زمینه تغییرات احتمالی سیاست خارجی بر اساس مقررات و سازوکارهای حاکم بر سازمان دوطرفه وجود دارد: گروه اول طرفداران این نظریه هستند که ورود کشورها به سازمان جهانی تجارت فقط بر بخش های اقتصادی و تجاری آنها اثر گذار است و قوانین تنظیم شده کاربرد گسترده ای در تحولات سیاسی - اجتماعی نخواهد داشت. گروه دوم بر این باور است که فرایند جهانی شدن باعث ایجاد بازیگران جدیدی می شود و در نتیجه حاکمیت دولت ها و اجزای مختلف آنها را تحت الشعاع قرار می دهد و حداقل شکل آن را تغییر خواهد داد. فرضیه تحقیق بر این امر استوار شده که عضویت در سازمان جهانی تجارت فقط محدود به بخش های اقتصادی نیست و در بلندمدت اثراتی بر روند تصمیم گیری و اجرای سیاست خارجی ایران خواهد داشت. نحوه اعمال حاکمیت تغییر خواهد کرد، اما دولت همچنان به عنوان بازیگر اصلی باقی خواهد ماند و تنظیم روابط سایر بازیگران را به عهده خواهد داشت. اما با توجه به موضوع تحقیق بهتر است چند مورد خاص زیر بیشتر مورد توجه قرار گیرند:

۱- آیا الحاق به سازمان جهانی تجارت فقط برای عوامل موثر در شکل گیری سیاست خارجی تاثیر خواهد داشت یا مبانی نظری، ساختار اجرایی و الگوهای رفتاری رانیز متحول خواهد کرد؟

۲- الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در دیپلماسی کشور چه تاثیری خواهد داشت؟

۳- دیپلماسی تجاری ایران برای مراحل قبل و بعد از الحاق چگونه باید تدوین شود؟

۴- برای کاهش تاثیر منفی الحاق WTO چه راهبردی رامی توان برای عضویت در نظر گرفت؟

۵- چگونه می توان از تجارب سایر کشورهای در حال توسعه بهره جست؟ پاسخگویی به این سوال ها تا اندازه ای آینده را روشن خواهد کرد؛ هر چند که زمانی طولانی برای تحلیل تاثیر تشکیل این سازمان مورد نیاز است. محدودیتی که در این زمینه وجود دارد، این است که اکثر مطالعات انجام شده تاکنون به بررسی جنبه های اقتصادی و تجاری عضویت پرداخته اند و کمتر در مورد اثرات آن بر سیاست خارجی ممالک عضو تحقیق شده است. اثرات احتمالی عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان جهانی تجارت بر سیاست خارجی شاید بتواند زمینه ساز شناخت واقعیت های موجود در نظام تجارت بین الملل و راه های مناسب برای تعامل با آن شود.

سازمان تجارت جهانی و ایران آینده

وقتی در سال ۱۹۹۵ رناتورو جیرو به عنوان اولین مدیر کل سازمان جهانی تجارت کار خود را آغاز کرد، در سخنرانی افتتاحیه خود اظهار داشت: "این سمت را به امید ایجاد تجارت آزاد، فراگیر، عادلانه و شفاف پذیرفته و سعی خواهیم کرد مدیر کلی برای کلیه کشورهای عضو باشم." در سال ۱۹۹۹ کنفرانس وزارتی سازمان جهانی تجارت در سیاتل به دلیل به توافق نرسیدن کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه از یک سو و مخالفان جهانی شدن از سوی دیگر با ناکامی مواجه شد. اجلاس وزرای بازرگانی کشورهای عضو WTO در دوحه نیز که

آن، فرصت تولید کالاهای مشترک توسط بنگاه‌های ایرانی و خارجی برای کسب سهم بیشتر بازار را از جامعه اقتصادی ایران گرفته است. هم‌اکنون برای انتخاب راهبرد توسعه صادرات یا ترکیبی از سایر راهبردهای تجاری، نیازمند سازماندهی مناسب ساختار و فرآیندها و فن‌آوری‌های تولید در بعد نرم‌افزاری و سخت‌افزاری است.

چالش‌های توسعه در عصر جهانی شدن

جهانی شدن از دو منظر پروژه یا فرایند قابل بررسی است. از منظر پروژه، جهانی شدن در عرصه‌های مختلف اقتصاد، فرهنگ و سیاست فعال بوده و پروژه‌ای آگاهانه از سوی غرب برای بسط و ترویج آرا و افکار غربی است. چالش جهانی شدن از چهار چالش زیر تشکیل شده است:

۱- چالش جهانی شدن و جهانی سازی غرب: تمام فعالیت‌های جامعه در مسیر طبیعی بر اساس ظرفیت‌ها و استعداد آن جوامع شکل می‌گیرد و تبادل اطلاعات و امکانات در حوزه‌های فرهنگ و اقتصاد و سیاست اختیاری است نه اجباری. اما در پروژه‌های جهانی سازی غربی با ایجاد ساختارهای نرم‌افزاری در حوزه‌های فرهنگ (رسانه‌ها) و اقتصاد (نهادهای مالی و اقتصاد جهانی، بانک و صندوق بین‌المللی پول و سازمان تجارت جهانی) و سیاست (سازمان‌های جهانی و ائتلاف‌های نظامی و سیاست مختلف) که مورد دلخواه آنان است، جهان را مدیریت می‌کنند.

۲- چالش هویت و جهانی شدن: یکی از تبعات جهانی شدن، تماس فرهنگ‌های مختلف با یکدیگر است. این امر هویت‌های ملی، مذهبی و محلی انسان‌ها را مورد تهدید قرار می‌دهد.

۳- چالش جهانی اسلام و غرب: اساسی‌ترین و بزرگترین چالش که جهانی شدن را پیش روی مسلمانان قرار می‌دهد، این چالش است که موجب مسائلی همچون استعمارگری‌ها، مذهب‌سازی‌ها، تفرقه‌افکنی‌ها و غیره شده است.

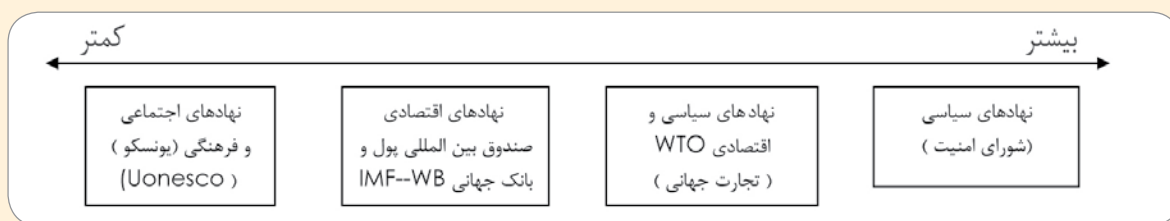
۴- چالش امنیت و رفاه ملی: دو وجه بسیار متمایز جهانی شدن، یکسان‌سازی فرهنگی و یکسان شدن انتظارات و توقعات مردم به واسطه گردش سریع اطلاعات در سراسر جهان است. این انتظارات واحد برای کشورهای در حال رشد و به ویژه کمتر توسعه یافته مشکلات فراوانی را ایجاد خواهد کرد.

۵- قدرت‌های بزرگ همواره متناسب با سهمی که از قدرت دارند، از نفوذ بیشتری در این نهادها برخوردارند. اگرچه این نهادها بین‌المللی در مواردی خط مشی‌های متفاوتی را دنبال می‌کنند و فرصت‌هایی را نیز برای دولت‌های ضعیف‌تر فراهم کرده‌اند. نمودار میزان تأثیرگذاری قدرت‌های بزرگ در نهادهای بین‌المللی در زیر آمده است:

به منظور افزایش قدرت رقابت کالاهای صادراتی در نظر گرفته است. تدوین دیپلماسی تجاری با محوریت انرژی و هماهنگی مواضع با سایر کشورهای صادرکننده نفت و گاز وظیفه مهم دیگری است که به عهده دستگاه‌های اجرایی سیاست خارجی گذاشته شده است. تأثیر عضویت در سازمان جهانی تجارت، درگیر کردن سیاست خارجی در همه عرصه‌های مذکور خواهد بود. دستگاه دیپلماسی ایران همان قدر که ممکن است با انقلابیون جهان ملاقات کند، پذیرای مدیران شرکت‌های چندملیتی خواهد شد و همان قدر که به دست آوردن فن نظامی مهم است، دستیابی به فن‌آوری ارتباط و شبکه‌های اطلاعات اهمیت خواهد داشت. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیازمند وجود حداقلی از شرایط و تضمین‌هاست. سرمایه همیشه و در همه جا ابتدا به دنبال سود است و سپس سیاست برای جلب سرمایه فن‌آوری، سیاست خارجی ایران برون‌نگر خواهد شد و به تدریج محاسبات هزینه-منفعت جای آرمان‌گرایی قرن بیستم را خواهد گرفت. «روبن ریگو پرو» دبیر کل آنکتاد در یکی از سخنرانی‌های خود درباره مشکلات عضویت کشورهای در حال توسعه در سازمان جهانی تجارت اظهار داشت: «مشکل اصلی این کشورها آن است که می‌دانند چه نمی‌خواهند، اما نمی‌دانند چه می‌خواهند». می‌توان امیدوار بود روند عضویت در سازمان جهانی تجارت، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را تعقل‌گرا کرده و از طریق برنامه یزی منطقی برای دانسته‌ها و خواسته‌ها، کشور را به مرحله‌ای رهنمون شود که «بداند چه می‌خواهد» و برای آن چه بهایی بپردازد.

برون‌گرایی اقتصادی ملی با اقتصاد جهانی

با توجه به اینکه عمده کالاهای تولیدی و خدمات اقتصاد ایران براساس نظام نیمه رقابتی و دولتی و رانتی و یارانه‌ای تولید می‌شوند، از قابلیت‌های رقابت‌پذیری در بازارهای جهانی برخوردار نیستند. وابستگی به اقتصاد تک‌محصولی و تکیه به صادرات مواد خام و به‌ویژه نفت خام، عدم تعادل در مبادلات کالایی برای اقتصاد ایران را به وجود آورده است. سهم اندک صادرات صنعتی با فن‌آوری بالا در مجموع صادرات کالایی و جلب و جذب اندک سرمایه‌های خارجی در سه دهه گذشته و انتقال بسیاری از منابع سرمایه‌ای، انسانی و مادی جامعه به کشورهای توسعه یافته و همسایگان جنوبی خلیج فارس، محدودیت‌های بسیاری برای خیز اقتصاد و توسعه ملی ایجاد کرده است. تحولات سیاسی و بی‌ثباتی دیدگاه‌ها، سیاست‌ها و راهبردهای توسعه ملی و تغییرات گسترده در روش‌های اجرایی از جمله موانع عمده در افزایش سهم اقتصاد ایران از اقتصاد جهانی است. توسعه نیافتگی ساختار و نظام‌ها و زنجیره‌های تولید کالا و خدمات، شکنندگی و آسیب‌پذیری بسیاری را از دیدگاه تجاری، صنعتی و تولیدی برای کشور و اقتصاد به وجود آورده است. اتخاذ راهبرد جایگزین واردات در دوران جنگ تحمیلی و سال‌های پس از

- ۶- نداشتن برنامه و برنامه ریزی دراز مدت در سیاست خارجی
- ۷- غرق شدن در درگیری های داخلی و غفلت از مسائل جهانی
- ۸- رویکردهای افراطی و تفریطی در مورد ارتباط با سایر کشورها
- ۹- القای ناتوانی حکومت دینی در رفع مسائل و مشکلات جامعه (تبلیغات دشمن)

۱۰- بی توجهی به آموزه های دین اسلام در تولید ارزش های مشترک جهانی

۱۱- توجه خاص به دو مؤلفه توانایی های داخلی (مقدورات) و الزامات بین المللی (محذورات)

محذورات:

- ۱- عوامل سخت افزاری: ساختار نظامی، سیاسی، اقتصادی، تکنولوژیک و ساختار فرهنگی، ارتباطی
- ۲- عوامل نرم افزاری: ساختار سیاسی (نظم بین المللی)، نهادهای حقوقی بین المللی، اتحادیه های بین المللی
- ۳- مغایرت های کلان تجارت جهانی با قوانین و مقررات حاکم بر ایران: با بررسی های به عمل آمده می توان عدم تطبیق نظام تجارت آزاد جهانی مبتنی بر توافق های تجاری گات یا سازمان تجارت جهانی (WTO) را با برخی نظام ها و قوانین اساسی کشور در قالب مباحث زیر جستجو کرد:
 - قانون اساسی کشور (اصول ۱۳۹، ۴۴، ۷۷، ۸۱، ۴۴)، قانون انحصار تجارت خارجی و مقررات صادرات و واردات
 - ۴- قوانین و مقررات گمرکی
 - ۵- جنبه های حمایتی و رویه های تجاری در قوانین جاری کشور:
 - قانون مالیات های مستقیم
 - قانون بودجه کل کشور
 - مقررات سازمان حمایت از مصرف کنندگان و تولید کنندگان
 - قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
 - بخش هایی از سیاست های چندگانه ارزی در طول سال های برنامه اول
- به عنوان شاخصی از سیاست های حمایتی
- ۶- قوانین بانکداری
- ۷- قوانین بیمه
- ۸- قوانین مربوط به سرمایه گذاری خارجی
- ۹- حمل و نقل و گردشگری

نتیجه بحث

دنیای امروز ما دنیای اطلاعات نامیده می شود. جهانی بی توجه به مرزهای متعارف و موجود در نقشه های جغرافیایی و سازمان تجارت جهانی، سازمانی است که به این بی مرزی دامن می زند. سؤالی که برای ما مطرح است، این است که در کجای این جهان ایستاده ایم؟ پاسخ به این پرسش بدون دانستن ساز و کار و ساختار این سازمان عظیم و راه و رسم عضویت

در این سازمان امری ناشدنی به نظر می رسد. هر یک از موضوع های مطرح شده در این تحقیق می تواند مورد پژوهش عمیق تری قرار گیرد. هر یک از مشکلات مطرح شده نیز ممکن است با نگرش دیگری تجزیه و تحلیل شود و راه حل متفاوتی برای آن تجویز شود. نکته اصلی و مهم این است که سیاست خارجی ایران نیازمند داشتن نگرش اقتصادی است و در این راه رفتار دیپلماتیک ما محتاج تطابق بیشتر منافع کشور در اقتصاد بین المللی و تجارت بین المللی است. تاریخ غرب از قرن ۱۴ تحولی تازه یافت. رنسانس نگرشی جدید به هستی بشری به وجود آورد و انسان توانست با چشم جدیدی جهان را بنگرد. حاصل این روند اروپای قرن ۱۷ بود که با ظهور افرادی چون فرانسویس بیکن، رنه دکارت و جیمز وات به "عصر نبوغ" شهرت یافت. مراجعه بشر به منطق انسانی باعث تعریف و تبیین بسیاری از مفاهیم در عصر روشنگری شد و حاصل این تفکرات بروز ایدئولوژی های مختلف و انقلاب صنعتی در قرن ۱۹ بود. اروپا به برکت این دو پدیده توانست کل دارایی های خود را که در زمانی نزدیک به ۳۰۰ سال اندوخته بود، دو برابر کند (تاریخ جهان نو، رابرت روزوال پالمرز، ترجمه طاهری-امیر کبیر تهران). ساختار و تشکیل سازمان های بین المللی و به خصوص WTO به گونه ای است که کشورهای صنعتی غرب از طریق پرداخت حق عضویت بیشتر، منابع مالی بیشتری در اختیار این سازمان ها قرار داده اند، از حق رأی بیشتری هم برخوردارند؛ لذا قطعنامه ها و تصمیمات مهم این سازمان ها همواره با تأیید ضمنی یا علنی کشورهای مذکور همراه است. زیرا در صورت تأیید نکردن کشورهای غربی، هیچ تصمیم یا قطعنامه مهمی به تصویب نخواهد رسید. در آغاز قرن ۲۱ میلادی، تلاش هایی به ویژه از جانب آمریکا و انگلیس در جهان برای دور زدن سازمان ملل و کنار گذاشتن آن از مرکز تصمیمات دسته جمعی و در نتیجه تضعیف آن انجام گرفته است که جنگ خودسرانه این دو کشور و بدون اخذ مجوز از سازمان ملل بر علیه عراق مصداق بارز آن است. نکته مهم و قابل توجه این است که امروزه سازمان تجارت جهانی WTO به یک اهرم مهم جهانی تبدیل شده است و قبل از ایجاد WTO در سال ۱۹۹۵ به مدت ۴۵ سال کنفرانس عمومی تعرفه و تجارت (گات) از طریق برگزاری مذاکرات ادواری تجاری برای کاهش تدریجی محدودیت های تعرفه ای و غیرتعرفه ای فعالیت می کرد. از تفاوت های مهم WTO و گات یکی تعهد آور بودن عضویت در WTO است و دیگری گسترش دامنه حوزه فعالیت WTO به امور خدماتی است. نفت هنوز خارج از حیطه وظایف آن قرار دارد. کنفرانس انکتاد که بیشتر از سازمان های اقتصادی بین المللی در بر گیرنده موضوع های مرتبط با کشورهای در حال توسعه است، عمدتاً جنبه مطالعاتی و مشورتی و مباحثه ای دارد، و تصمیمات آن فاقد ضمانت اجرایی است. این کنفرانس فاقد قدرت اعطای وام یا نظارت بر برنامه های تجاری و عمرانی است. به رغم نداشتن توان اجرایی، کنفرانس انکتاد در هماهنگ و نزدیک کردن مواضع تجاری و عمرانی کشورهای در حال توسعه به یکدیگر نقش مهمی ایفا می کند.

بسترها و شرایط لازم برای ورود ایران به سازمان تجارت جهانی

درصد	تعداد	عنوان
۵۲	۱۳	اصلاح قوانین و مقررات تجاری، مالی و اقتصادی
۴۴	۱۱	فعال کردن بخش خصوصی و ایجاد شرایط رقابتی
۳۲	۸	حذف موانع غیر تعرفه‌ای و تعدیل تعرفه‌ها
۲۸	۷	توسعه سیاسی
۱۶	۴	حذف یارانه و استفاده از شیوه‌های حمایتی WTO
۱۶	۴	توجه بیشتر به حقوق بین‌الملل
۱۶	۴	درک صحیح از شرایط WTO
۱۲	۳	احراز سهمی از تجارت جهانی
۸	۲	اصلاح نظام ارزی
۸	۲	پیوستن به کنوانسیون‌های بین‌المللی
۸	۲	برقراری روابط دیپلماتیک با آمریکا
۸	۲	ترتیب مدیران کارآفرین
۸	۲	انجام کار کارشناسی
۸	۲	توافق در تصمیم‌گیری و زمان‌بندی مناسب
۸	۲	رشد صنعت و بهبود تکنولوژی
۴	۱	اصلاح ساختار اقتصادی
۴	۱	ایجاد شرایط ناسیس بنگاه‌های کوچک
۴	۱	اذغام بنگاه‌های کوچک
۴	۱	وجود مذاکره‌کنندگان آگاه و ماسط
۴	۱	شفاف کردن قوانین

موانع و مشکلات پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی

درصد	تعداد	عنوان
۴۰	۱۰	مشکلات سیاسی
۳۶	۹	مشکلات ناشی از قوانین و مقررات
۲۴	۶	عدم توافق تصمیم‌گیران
۲۰	۵	حمایت از صنایع داخلی
۲۰	۵	فقدان درک صحیح از شرایط WTO
۲۰	۵	بی‌توجهی به مقررات بین‌المللی
۱۶	۴	کشورهای مختلف عضویت ایران
۱۶	۴	ناتوانی در رقابت
۱۶	۴	اقتصاد دولتی و انحصارات دولتی
۱۲	۳	وجود نرخ ارز چندگانه
۱۲	۳	ضعف تکنولوژی
۱۲	۳	بی‌توجهی به روابط بین‌المللی
۱۲	۳	آماده نبودن زیرساخت‌ها
۴	۱	وجود موانع غیر تعرفه‌ای
۴	۱	یارانه بخش کشاورزی
۴	۱	عدم وجود بازار مالی سرمایه
۴	۱	کارایی پایین مدیران
۴	۱	عدم مراجعه به کارشناسان امر
۴	۱	مشکلات خصوصی‌سازی
۴	۱	فرهنگ بازاری سنتی

منابع:

- ۱- اسفندیاری، امیر، ساختار سازمان تجارت جهانی - تدبیر
- ۲- سایت www.wto.org
- ۳- سازمان های بین المللی - دکتر موسی زاده
- ۴- سازمان های بین المللی از آغاز به امروز - کلییار، کلود آلبر - ترجمه هدایت... فلسفی
- ۵- سایت سازمان ملل متحد ایران
- ۶- حقوق نهاد های بین المللی - هومن اعرابی نویسنده باوت.دوی
- ۷- سازمان های پولی و مالی - ب.م - حسن گلریز
- ۸- تاریخچه سازمان های اقتصادی بین المللی - وبر آلبرشت - طهماسب محتشم دولتشاهی
- ۹- سازمان ملل متحد - واقعیت های اساسی در باره سازمان ملل متحد - ترجمه قدرت اله معمار زاده
- ۱۰- سازمان های پولی و مالی - ب.م - علی یاسری
- ۱۱- مفهوم سازمان بین المللی - گرد آوری ژرژایی صعب - ترجمه ایرج پاد
- ۱۲- صندوق بین المللی پول - اداره مطالعات بانک مرکزی
- ۱۳- ایران آینده در افق چشم انداز - دکتر محسن رضایی - دکتر دهکردی
- ۱۴- رژیم های بین المللی - ابو محمد عسگرخانی - ابرار معاصر
- ۱۵- سایت دفاعی و مسائل نظامی اروپا - احمد نقیب زاده
- ۱۶- جامعه شناسی ارتباطات - باقر سار و خانی - اطلاعات
- ۱۷- ایده های ژئوپولیتیک و واقعیت های ایرانی - پیروز مجتهد زاده
- ۱۸- ایران منطقه ای - دکتر محسن رضایی
- ۱۹- مبنای تحلیل سیاست بین المللی - هالستی و بهرام مستقیسی
- ۲۰- مجموعه مقالات، همایش ملی سند چشم انداز جلد ۴ - مجمع شخصیت مصلحت نظام
- ۲۱- سیاست و توسعه و چالش های آن - فردین باقری
- ۲۲- اقتصاد و توسعه - موسسه اندیشه
- ۲۳- سازمان جهانی تجارت - مهدی فاخری
- ۲۴- کشورهای در حال توسعه - آگومین و تومن و کرسپی و ستول - ترجمه احمد یزدان پناه
- ۲۵- آشنایی با اصول و مقررات WTO
- ۲۶- جهانی شدن اقتصاد - جلال الدین جلالی
- ۲۷- اقتصاد ایران مجله - ترس از جهان ۱۳۷۸ شماره ۱۲
- ۲۸- دکتر اکبر کمیجانی - تحلیلی پیرامون تجارت و آثار اقتصادی الحاق ایران